

Nebaigti tereiškia pabaigti

Albertas Zalatorius, Vincas Krėvė. *Nebaigta monografija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 531 p.

Rašyti apie nebaigtą Alberto Zalatoriaus monografiją reikėtų prieš akis turint didžiąją autoriaus viziją – monografiją apie Vinco Krėvės kūrybos *genezę, struktūrą ir vertę* (p. 28).

Tačiau pradžioje reikia pasakyti ir neliteraturologinių žodžių. Kai kam reikia padėkoti, reikia pasidžiaugti. Smagu – tegu ir vėluojant – tesėti duotą žodį. O juk buvo toks viešas literatūrinės visuomenės pažadas: išleisti, kas paties Zalatoriaus nesuskubta išleisti. Kaip visuomet, žadėjimų žodžiai buvo gana abstraktūs. Gerai, kad jie tapo konkretūs, virto realybe, kad knygos leidybai užteko visko, net – pinigų.

Tad pirmiausia – dėkui Jūratei Sprindytei, Danutei Kalinauskaitei ir kitiems, kurie Alberto Zalatoriaus kauptus rankraščius aprenge žaliu lyg Dzūkijos miškų samanoms drabužėliu ir išleido į kelionę po šiaudine mūsų literatūros pastoge. Lyg ir labai paprasta: tarp spalvingo Krėvės portreto ir pilkokos Zalatoriaus fotografijos jie įterpė pusę tūkstančio puslapių. Puslapių galėjo būti daugiau, galėjo būti mažiau. Autoriaus valia liko nežinoma; neišsakyk, matyt, ir knygos sudarytoja išvydo šio tomo visumą. Tokios knygos tapsmas – tarsi autoriaus gyvenimas po jo mirties. Sudarytojai ir redaktorei teko mąstyti, įsivaizduoti. Rei-

kėjo spėlioti ir pataikyti. Kiek buvo spėliota, galėtų paaiškinti tik pati Jūratė Sprindytė; kiek pataikyta, jau galime spręsti ir mes, perskaičiusieji knygą. Sakyčiau, jeigu kiek kur ir nepataikyta, tai, anot Justino Mikučio, taikliai nepataikyta. Literatūroje šitaip dažnai būna, gal visada ir tegali būti.

Knygos sudarytojai Jūratei Sprindytei rūpėjo suvokti, kokių būdu formavosi, ryškėjo monografijos tapsmo punktyrai, ir literaturologinės minties tapsmas jai „pasufleravo“ atsakymus dėl straipsnių sąsajų, jų kaip knygos skyrių statuso.

Skaitydamas iš tikrųjų jutau „struktūrinę knygos ašį“. Ir įžvalgų centrai, ir apie juos besisukantys koncentrai juda tam tikra *linkme*. Sprindytė rašo, kad tik *genetine*. Pagal pirminį autoriaus planą čia viskas sukasi apie klausimą: *kodėl taip yra?* Gausi Krėvės biografinė, socialinė ir istorinė, kultūrinė ir literatūrinė medžiaga sudaro tokio klausinėjimo kontekstą. Šiuo atžvilgiu, drįščiau sakyti, medžiaga sutvarkyta vykusiai. Leidėjai puikiai atliko savo darbą, dabar reikėtų kalbėti tik apie knygą – monografiją *Vincas Krėvė*.

Jau minėta, kad knyga savo viršelio ženkla (Justino Vienožinskio tapytu Krėvės portretu ir Zalatoriaus fotografija) metaforiškai

nurodo: susitinka du autoriai, du kūrėjai. Knyga yra judviejų dialogas. Sunku pasakyti, kas šiandien mums turėtų labiau rūpėti: Krėvė ar Zalatorius, monografija ar bandymas (tegu ir nepabaigtas) ją parašyti. Skaitytojas šioje knygoje randa daug klausimų, dėl kurių suko galvas abu kūrėjai, tad mėgina rasti savąjį, skaitytojo atsakymą, ir vietoj dialogo gimsta dialogas.

Dabar, išėjus šiai knygai, tapo aiškesnė tiesa, kad „Krėvė – centrinė literatūrologo Alberto Zalatoriaus tyrinėjimų figūra“ (J. Sprindytė). Ne vienas tai žinojo, bet daugeliui tai bus netikėta, labai *nauja*, nes fragmentiškai iki šiol po spaudą pabirę straipsniai, studijos lyg ir tebuvo šalia ar net anapus svarbiausių Zalatoriaus veikalų apie lietuvių novelę. Monografija supažindina su nevienadieniais autoriaus svarstymais apie literatūros esmę ir prasmę, jos suvokimo, interpretavimo kelius.

Jūratė Sprindytė turi rimtą pagrindą teigti, kad Zalatoriaus studija – neįprasta, individuali, *zalatoriška*. Be abejo, studija siūlo *geneziškąjį* rašytojo Krėvės kūrybos diskursą. Šį žodį suprantu kaip likimo mums pasiūlytą terminą. Bent jau Zalatoriaus planuose *genezė* turėjo atskleisti *gyvąjį* Krėvę. Be abejo, toks tikslas („kad Krėvė atrodytų kaip *gyvas*“) nėra lengvai įgyvendinamas. Netgi autoriui pačiam išleidus pabaigtą monografiją. Sprindytės „Įvado“ žodžių paraginti galėtume svarstyti dvi *genezes*: Krėvės kūrybos ir Zalatoriaus veikalo.

Tačiau sisteminėje veikalo vizijoje Zalatorius juk regėjo ir kitų klausimų: *kas tai yra? Ko visa tai verta?* Kaip skaitytojais, mes irgi galime klausti: kas atsitiko su Krėvės kūrybos *struktūra*, kokia Zalatoriaus veikalo *struktūra*? Ar visai nepaliestas liko trečiasis pačioje pradžioje Zalatoriui rūpėjęs klausimas – Krėvės

kūrybos funkcionavimas, verčių ar prasmių keitimasis?

Štai šiuo atžvilgiu, manyčiau, gal ir klysta knygos sudarytoja, vienareikšmiškai pabrėždama, jog nepabaigtoji knyga tėra vien Krėvės kūrybos genezės vaizdas. Ji gal pernelyg praidžiui interpretavo kai kuriuos autoriaus siekius, jo realizuotų ir nerealizuotų sumanymų vertes. Čia pridurčiau: šiek tiek klydo, matyt, ir pats autorius, kadaisė man asmeniškai prisipažinęs, kad laiko, jėgų ir sveikatos stygius verčia jį galvoti tik apie pirmąjį monografijos klausimą – *kodėl taip Krėvės raštuose yra*.

Knygoje – tokioje, kokią dabar skaitome – esama visų trijų autoriui rūpėjusių klausimų. Krėvės kūrybos struktūra ir struktūrinių elementų vertės padeda sukurti netradicinį genezės aspektą. Beje, savo turiniu labai šiuolaikišką. Kas žino, ar suvokęs vis labiau jam akiavaizdų dalyką, kad trijų pakopų monografijos struktūra yra pernelyg sudėtinga ir gremėzdiška, kita vertus, netgi senamadiška, pats Zalatorius nebūtų atsisakęs genezės termino, o vietoj jo pasiūlęs kitą, sinkretišką, *zalatorišką*? Jei gu dangus literatūrologui būtų leidęs užbaigti šį veikalą, būtų labiau išryškėjusi jo mąstymo fenomenologinė kryptis: nuo giliausių įžvalgų kaip individualaus mokslininko dialogo ar susitikimo su Krėve iki genezės, struktūros ir vertybių.

Kodėl taip manau? Būtų galima gana išsamiai argumentuoti šią nuomonę, tačiau pamėnsiu tik vieną paradoksą – tokios nuomonės šaltinį. Pripažinus sudarytojos pasiūlytą knygos „ašį“, reikėtų atkreipti dėmesį į paradoksalią knygos turinio seką: pradžioje spausdinami pagal parašymą ar publikacijos datą „vėlyvesni“ skyriai, o einant link pabaigos – „anks-tyvesni“. Pirmąją knygos dalį baigiantis skyrius

„Metafiziškasis Krėvė“ pagal kalendorinę publikacijų seką yra vidurinis (1992 m.), tačiau veikalo intensyvaus kūrimo laikotarpiu – vienas pirmųjų. Mano akimis, būtent šiame skyriuje slypi raktas visiems kitiems skyriams perskaityti. Taigi gal ir ne atsitiktinumas, kad Zalatoriuui nesisekė parašyti kitų dviejų dalių (strukūrinės ir vertybiškosios). Tos neparašytosios dalys savaip jau glūdėjo autoriaus sąmonėje ir *dalyvavo* rašant. Padėjo rasti Krėvės kūrybos *genezei*, kurią vadinti vien geneze, kaip minėjome, nebūtų labai teisinga.

Pridurčiau: laikant rankose šitą knygą, jos pasitiktuvių ar krikštynų džiaugsmas yra labai konkretus. *Gyvoji* Zalatoriaus mintis kartu su jo atgaivintu/gyvuoju Krėve susitiko ir ėjo/tebeina kartu. Nepaklususi/nepakludama standartiškai monografijos schemai.

Gal ne tik orientalistiškai nusiteikus šitaip būna. *Nebaigti* gal visada tereiškia *taikliai pabaigti*. O ypač klasikais nedera mėgdžioti, tik reflektuoti save pačią. Nebaigta monografija yra *dramatiška* klasikinės literatūrologijos forma.

Vytautas Martinkus